

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

ANGELĖ KAULAKIENĖ

Terminologija Terminografija Terminija

VILNIUS „TECHNIKA“ 2014

UDK 811.172:373
Ka613

A. Kaulakienė. Terminologija. Terminografija. Terminija: straipsnių rinkinys. Vilnius: Technika, 2014. 448 p.

Straipsnių rinkinį sudaro keturi skyriai: I. Terminų norminimas ir vartoseną. II. Terminų daryba ir vertyba. III. Terminografinės pastabos. IV. Terminijos mažmožiai.

Pirmuosiuose skyriuose svarstomi kai kurie terminologijos dalykai: lingvistiniai ir ekstralingvistiniai terminų norminimo, vartosenos aspektai, terminų darybos ir vertybos klausimai, kuriems atsirasti vienokiu ar kitokiu būdu turėjo įtakos ir naujausios technologijos, skatinusios, o kartais net ir šiek tiek keitusios mokslo kalbos kai kuriuos ypatumus. Todėl pirmame skyriuje pateikta ir keletas mokslo kalbos analizės straipsnių.

Trečiasis skyrius pradedamas profesorių A. Puodžiukyno, P. Brazdžiūno ir A. Žviro no mintimis, kokie turėtų būti terminų žodynai. Toliau šiame skyriuje supažindinama su tuometiniais naujausiais terminų žodynais, pateiktos įvairių terminų žodynų ar žinytų recenzijos.

Ketvirtame skyriuje *Terminijos mažmožiai* yra straipsneliai iš periodinių žurnalų ar laikraščių apie atskirų terminų vartoseną. Tikimasi, kad vienoje vietoje pateikti straipsniai ir straipsneliai bus naudingi skaitytojams, terminologijos tyrinėtojams, kalbos praktikams, nes iš jų išryškėja ir kai kurių terminų bei mokslo kalbos raidos aspektai.

Kad skaitytojams būtų lengviau susirasti tekste minimą (taisyklingą ar taisomą) terminą, knygos pabaigoje pateikiama terminų rodyklė.

Straipsnių rinkinį spaudai rekomendavo Vilniaus Gedimino technikos universiteto Kūrybinių industrijų fakulteto taryba.

Recenzentai: doc. dr. Stasys Keinys, Lietuvos edukologijos universitetas
dr. Albina Auksoriūtė, Lietuvių kalbos institutas

Knygos leidybą rėmė VGTU Fundamentinių mokslų fakultetas
ir Kūrybinių industrijų fakultetas.

VGTU leidyklos „Technika“ 2151-M
mokslo literatūros knyga
<http://leidykla.vgtu.lt>

ISBN 978-609-457-557-0
eISBN 978-609-457-556-3
doi:10.3846/2151-M

© Angelė Kaulakienė, 2014
© VGTU leidykla TECHNIKA, 2014

Turinys

PRATARMĖ	8
PADĖKA	9
I. TERMINŲ NORMINIMAS IR VARTOSENĄ	10
Kai kurių šiuolaikinės kompiuterijos terminų mikrosistemų analizė	10
Theoretical substantiation and practical usage of the term	19
Realia of modern computer science terminology development	20
Ekstralingvistiniai terminų norminimo principai	25
Kalbinis ir dalykinis technikos terminijos vertinimas	31
Statistinis terminų trumpumo vertinimas	36
Оценка синонимии при упорядочении научно-технической терминологии	39
Naujų terminų išsigalėjimo trukmė ir pastovumo principas	40
Fizikos terminų išsigalėjimo trukmės veiksniai	42
Mokslo kalbos raidos ypatumai	46
Stasio Dabušo populiarinamųjų gamtos mokslų leidinių terminai	50
Vartokime priimtus terminus	54
Vartokime norminius terminus	56
Iš matematikos ir fizikos terminų vartosenos	58
Politechnikos terminijos negerovės	62
Specialybės naujos, problemos senos	67
Specialybių ir veiklos sričių pavadinimai	71
Dėl būdvardžių abstraktų su priesaga <i>-umas</i> ir galūnėmis <i>-is, -a</i> diferencijavimo terminijoje	76
Įvardžiutinių būdvardžių vartojimas sudėtinuose terminuose	79
„Lietuvos fizikų ir astronomų sąvado“ sandara ir kalbos ypatumai	83
Žurnalo „Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. B serija“ 1978 metų publikacijų lietuviškų tekstų kalba	87
„Lietuvos fizikos rinkinio“ santraukų kalba	97
„Statybos ir architektūros“ leidinio kalba	101
Mokomųjų leidinių kalba – vienas iš taisyklingos studentų kalbos veiksmių	104
Rūpestingiau redaguoti technikos mokomąsias knygeles	116
Fizikų radiologų kalbos negerovės	120
Fizikos leidiniai	123
Kompiuterija ir jos pagrindiniai terminai	126
Kompiuterio spalvų terminai	133
Informatika. Informacinis-metodinis leidinys (Recenzija)	139
Informatika: Bandomoji mokymo priemonė X–XII klasei (Recenzija)	143
Informatikos pradžios. IX–X klasė. I d. Informacija (Recenzija)	146
Nuostabi kelionė į kompiuterių šalį	148
Lietuviškasis Logo pasaulis	151
Windows aplinka ir raštvedyba (Recenzija)	155
Personalinio kompiuterio ABC (Recenzija)	159

II. TERMINŲ DARYBA IR VERTYBA	164
Terminų daryba pagal analogijos principą	164
Terminizacija: semantiniai dariniai ir vertiniai	171
Калькирование как способ создания современных литовских терминов	175
Словообразовательное калькирование как способ образования современных литовских физико-технических терминов	177
Darybiniai vertiniai tikslųjų mokslų terminijoje	189
Priešdėliniai ir priesaginiai darybiniai vertiniai lietuviškoje politechnikos terminijoje	192
Galūniniai vertiniai lietuvių technikos terminijoje	205
Sudurtiniai vertiniai lietuvių politechnikos terminijoje	212
Sudurtiniai vertiniai būdvardžiai lietuvių politechnikos terminijoje	224
Semantiniai vertiniai lietuvių politechnikos terminijoje	233
Frazeologiniai ir sudėtiniai vertiniai lietuvių technikos terminijoje	244
Keli verstiniai politechnikos terminai	256
Dėl poros verstinių junginių	259
Dėl kelių sudėtinių verstinių terminų	262
Technikos terminija ir kalbos kultūra	265
Netikslus technikos specialistų žodis	271
III. TERMINOGRAFINĖS PASTABOS	275
Profesorių A. Puodžiukyno ir P. Brazdžiūno pastabos dėl kai kurių technikos ir fizikos terminų	275
Terminografinis profesoriaus Antano Žvirono indėlis	280
Dėl terminų su priesagomis <i>-(i)acija</i> ir <i>-imas</i> pateikimo žodynuose	283
Norminamasis lietuviškų fizikos terminų žodynų aspektas	286
Fizikos terminų vartosenos aktualijos	287
Фиксация калькированных терминов в литовских терминологических словарях	293
Trikalbis terminų žodynas	300
Žodyno pradžia pavarčius	307
Keletą terminų žodynėlių pavarčius	310
Geležinkelininko žodynėlis	317
Statybos terminų žodynai	321
Antrasis „Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodyno“ sąsiuvinis	326
Reikalingas ir lauktas žodynas	329
Enciklopedinis terminų žodynas	331
Naujausi informatikos ir kompiuterijos žodynai	333
Devynkalbis aplinkos apsaugos žodynas	334
Naujausi projekto „Logo mokyklai“ leidiniai	336
Tarptautinė pašto tarnyba: žinynas lietuvių, prancūzų, anglų, esperanto, rusų ir vokiečių kalbomis (Recenzija)	337

IV. TERMINIJOS MAŽMOŽIAI	342
Terminijos tvarkybos mažmožiai	342
Terminas – nominacijos karalius	344
Kaip išversti žodį <i>ходунок</i> ?	347
Dirižablis, cepelinas ir kiti	348
Dviratis, paspirtukas ir lipdukas	349
Technikos specialistų kalbos negerovė	350
Kino direkcija ar kinų direkcija?	351
Kultūrinio švietimo ar kultūros švietimo įstaigos?	352
Diskoteka ir diskotekininkas.	353
Elektrošaltkalvis ar šaltkalvis elektrikas?	354
Kas tie „teršalai“?	355
Ar gali būti <i>gilus specialistas</i> ?	356
Bendramokslinės disciplinos?	357
Rūkiniai ir sūdiniai	358
Fizinė kultūra, fizikultūra ar kūno kultūra?	359
Ar geras terminas <i>suvirininkystė</i> ?	360
Ne <i>autoatsakovas</i> , bet <i>atsakiklis</i> .	361
Autorizuotas atstovas?	362
<i>Mikrobanginis</i> ar <i>mikrobangis</i> prietaisas?	363
<i>Konvertuojamoji</i> ar <i>konvertabili</i> valiuta?	364
Kas gi tas <i>peidžeris</i> ?	365
<i>Atmintinis</i> ar <i>įsimenantis oscilogrāfas</i> ?	367
Kaip turi būti: <i>lako antspaudas</i> ar <i>smalkos antspaudas</i> ?	367
Ar sunku <i>nešti</i> materialinę atsakomybę?	368
Nepagarba sau ir kitiems	369
Kodėl įvairuoja kompiuterijos terminija	371
Kaip išversti <i>lean production</i> ?	372
Kaip išversti <i>e-mail</i> ?	372
<i>Radijo mechanikas</i> ar <i>radiomechanikas</i> ?	373
„Kompiuteriai pradedantiesiems“ ir terminai.	374
Ar vartotinas terminas formatavimas?	375
Kaip plačiai vartotinas žodis <i>korporacija</i> ?	376
Ar geras terminas <i>multidisciplinarinės studijos</i> ?	376
Integroscheminė kortelė, čipkortelė ar čipinė kortelė?	377
Nesižavėjime tariamaisiais tarptautiniais ekonomikos terminais	378
Ar apibūdinant naują tos pačios rūšies gaminio tipą, modelį ir pan. visada tinka žodis <i>karta</i> ?	379
Ar mums tikrai reikia <i>klasterio</i> ?	380
Kaip versti elektroninių pinigų pavadinimus <i>hardware-based e-money</i> ir <i>software-based e-money</i> ?	381

Pilnas ir pilnai	382
Ką reiškia <i>digitalizuoti, skaitmenizuoti, kompiuterizuoti</i> ?	383
Kietas, kietasis diskas ar standus, standusis diskas?	384
Ar įmanoma pastatą <i>pririšti</i> prie vietovės?	385
Ar gali būti kompiuteris greitas?	385
<i>Interneto</i> paslaugų pavadinimai	386
Kas tas <i>blogas</i> ?	387
TERMINOLOGICAL RESEARCH. TERMINOGRAPHY. TERMINOLOGY (Summary) . . .	388
Terminų rodyklė	389
Bibliografija	443

PRATARMĖ

Apie tokį straipsnių rinkinį nebuvo galvota. Jam atsirasti mintį pakišo visai atsitiktinai vienas įvykis. Važiuojant troleibusu, viena močiutė paprašė padėti iškelti, jos žodžiais tariant, vaikštynę, t. y. trikojį puslankį, kurį ji stumdama gali eiti.

Tada ir buvo prisimintas senų seniausiai rašytas straipsnelis apie vaikštynę, tik kito-kią, skirtą vaikams vaikščioti. Kilo mintis, o gal iš tikrųjų reikėtų peržiūrėti ir atrinkti straipsnius bei straipsnelius, kurie neprarado aktualumo ir šiandien. Taip atsirado šis straipsnių rinkinys galbūt ir šiek tiek pretenzingu pavadinimu – Terminologija. Terminografija. Terminija.

Jį sudaro keturi skyriai: I. Terminų norminimas ir vartoseną. II. Terminų daryba ir vertyba. III. Terminografinės pastabos. IV. Terminijos mažmožiai.

Pirmuosiuose skyriuose svarstomi kai kurie terminologijos dalykai: lingvistiniai ir ekstralingvistiniai terminų norminimo, vartosenos aspektai, terminų darybos ir vertybos klausimai, kuriems atsirasti vienokiu ar kitokiu būdu turėjo įtakos ir naujausios technologijos, skatinusios, o kartais net ir šiek tiek keitusios mokslo kalbos kai kuriuos ypatumus. Daugumos straipsnių objektas – fizikos, kompiuterijos ir technikos terminijos aktualijos. Todėl pirmame skyriuje pateikta ir keletas šių mokslų kalbos analizės straipsnių.

Trečias skyrius pradedamas profesorių A. Puodžiukyno, P. Brazdžiūno ir A. Žvirono mintimis, kokie turėtų būti terminų žodynai. Toliau šiame skyriuje supažindinama su tuometiniais naujausiais terminų žodynais, pateiktos įvairių terminų žodynų ar žiny-nyų recenzijos.

Ketvirtame skyriuje *Terminijos mažmožiai* yra straipsneliai iš periodinių žurnalų ar laikraščių apie atskirų terminų vartoseną. Tikimasi, kad vienoje vietoje pateikti straipsniai ir straipsneliai, rašyti prieš keliolika ar keliasdešimt metų, bus naudingi skaitytojams, terminologijos tyrinėtojams, kalbos praktikams, nes iš jų išryškėja ir kai kurių terminų bei mokslo kalbos raidos aspektai.

Kalba, J. Endzelyno, latvių kalbos tyrinėtojo ir vieno iš žymiausių pasaulio baltistų, nuomone, yra gyvas organizmas, kuris mainosi ir tobulėja kartu su visuomene. Todėl dažnai tai, kas laikoma teisinga vienu laikotarpiu, po kurio laiko gali pasirodyti nebetinkama (Skujina V. J. Endzelīna devums latviešu valodas zinātniskās terminoloģijas attīstībā. – Latviešu valodas kultūras jautājumi. – Rīga, 1972. – 8. laid. – 17. – 33. lpp.).

Tą patį galima pasakyti ir apie kai kuriuos vienos ar kitos mokslo srities terminus. Tai akivaizdžiai matyti iš šio straipsnių, rašytų prieš keliolika ar keliasdešimt metų, rinkinio.

Straipsniai pateikti autentiški, netaisyta nei skelbtų darbų kai kurių terminų (pvz.: *piūvis, dizelis, ionas* ir kt.) pakitusi dabartinė rašyba, nei anksčiau visuotinai vartoti terminai (pvz.: fizikos terminas *išbarstymas*, kalbotyros terminas *literatūrinė kalba*, kompiuterijos terminas *informacijos nešėjas*, technikos terminas *įrengimai* ir kt., kuriuos jau

senokai pakeitė dabartiniai terminai *sklaida; bendrinė kalba; informacijos laikmena; įrenginiai*).

Rinkinyje išlikęs ir keleriopas tuomet priimtinas straipsnių cituojamos literatūros ir šaltinių pateikimas. Palikti ir kai kurie *Mūsų kalbos* ir *Gimtosios kalbos* redaktorių sukirčiuoti žodžiai ir terminai. Iš keleto straipsnių išnašų „Sutrumpinimai kaip *Lietuvių kalbos žodyne*“ reikėtų suprasti, kad iš to žodyno imti ir žodžių bei sakinių pavyzdžiai.

Taisytos tik skelbtuose straipsniuose paliktos korektūros klaidos ir vienas kitas leksikos dalykas: apspręsti (= *lemti*), pilnavertis (= *visavertis*) priešpastatymas (= *supriešinimas*) ir kt.

Žvaigždutė prie straipsnio pavadinimo rodo straipsnio šaltinį.

Kad skaitytojams būtų lengviau susirasti tekste minimą (taisyklingą ar taisomą) terminą, knygos pabaigoje pateikiama terminų rodyklė.

Vilnius, 2013 m. sausio 4 d.

A. Kaulakienė

PADĖKA

Šis straipsnių rinkinys buvo apsvarstytas ir palankiai įvertintas VGTU Kūrybinių industrijų fakulteto taryboje ir Lietuvių kalbos katedroje.

Skelbtus straipsnius ir straipsnelius skaitliu nuskaitė ir visą knygos tekstą kruopščiai kompiuteriu sutvarkė Lietuvių kalbos katedros darbuotoja Rūta Darbutienė.

Knygą recenzavo docentas daktaras Stasys Keinys ir daktarė Albina Auksoriūtė.

Santrauką į anglų kalbą išvertė Daiva Macko.

Visiems nuoširdus nuoširdus ačiū.

Vilnius, 2013 m. sausio 4 d.

Autorė